

ו. אדם הנוהג להתענות ביום הארציית של אביו או אימו וחל הארציית בחודש אדר בשנה מעוברת, בין פוסקי ספרד מקובל לפסוק בדעת השו"ע שצריך להתענות באדר שני, והמנהג הפשוט אצל יוצאי אשכנז להתענות באדר ראשון. וכשנפטר בשנה מעוברת, לכל הדעות יתענה בחודש בו נפטר.

ואביי מוקים לה כר' מאיר. וכן הברייתא המובאת לסייעתא אתיא סתמא כר' מאיר. וא"כ בדעת ר' מאיר נקמינן. את"ד. יע"ש. וכ"כ מהר"ב"ח בתשובה (פרק י סוף תשובה ט ד"ה אמר). יע"ש.

ב. והבית יוסף (אור"ח סי' תקפח) כתב בשם מהר"י וייל בתשובה וז"ל: כשבא יום שמת אביו או אמו באדר, שמעתי שהורה מהר"י מולין לצום בשתיהן. אבל נראה שיש לצום באדר שני ולא בראשון, דאמרינן בנדרים (סג, א) הנודר עד אדר אם לא ידע שהשנה מעוברת, עד אדר ראשון. ואם ידע שהשנה מעוברת, עד אדר שני. והכא נמי הוא ידע וכו'. עכ"ל. ומשמע להדיא שדין תענית יארציית כדין תענית נדרים, ובהם הלכה כר' מאיר שביודע בעיבור השנה, סתם אדר שני הוא. וע"פ התשובה הנ"ל פסק מר"ן בשו"ע (אור"ח תקפח, ז) וז"ל: כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר והשנה מעוברת יתענה באדר שני. עכ"ל.

וחזית. הוי בספרי רבותינו האחרונים שהרבו להקשות על דברי השו"ע הנ"ל שקבע דינו כדעת הרמב"ם, ואע"פ שכל הפוסקים חולקים עליו. ועוד שמר"ן גופיה הזכיר דעת הרמב"ם בהלכות נדרים (סי' רכ, ז) שס"ל הלכה כר' מאיר, אך בדיני שמורות (ח"מ סי' מג, כח) בענין ב' שמורות שבאו לפנינו, באחד כתוב בו אדר ב' ובאחד כתוב בו אדר סתם, ואין ללווה נכסים לשלם לשניהם, יתנו

נשאלתי מאדם שחל יום הזיכרון (ארציית) של אביו בחודש אדר, ונוהג להתענות בו. ונפשו בשאלתו כיצד עליו לנהוג בשנה זו שהיא שנה מעוברת, להתענות באדר ראשון או באדר שני^{קב}.

א. במסכת נדרים (סג, א) נחלקו התנאים בדין נדרים ובדין שמורות שנאמר או נכתב בהם אדר סתם מבלי לפרש אם כוונתו על אדר ראשון או על אדר שני. ומסיק התם דלר' יהודה סתם אדר הכוונה לאדר ראשון. ואילו ר' מאיר סובר שיש לחלק, שאם ידע בעת נדרו או כתיבתו שטרו שהשנה מעוברת, א"כ סתם אדר היינו אדר שני. וכלל רווח בדינו שבמחלוקת ר' יהודה ור' מאיר, הלכה כר' יהודה. וכן פסקו הרא"ש והר"ן בדין נדרים ובדין שמורות. וכן דעת בעל התרומה (שער נה) ובמיישרים, וכן דעת הראב"ד, וכ"כ המאירי בחידושו לנדרים, וכ"פ הטור (יור"ד סי' רכ. ובח"מ סי' מג. וע"ע אה"ע סי' קכו).

אבל הרמב"ם בהלכות נדרים (י, ג) פסק כר' מאיר לחלק בין לא ידע שהשנה מעוברת, דסתם אדר, אדר ראשון קאמר, לבין ידע שהשנה מעוברת, שסתם אדר, אדר שני קאמר. וכן נראה דעת התוס' (נדרים סג, א). וכתב הכ"מ לבאר דעת הרמב"ם משום שאע"פ שהלכה כר' יהודה לגבי ר' מאיר, מ"מ כאן משמע שדוחק הוא להש"ם להעמיד המשנה כר' יהודה, דסתם מתניתין ר' מאיר היא.

בן חיים

[קב] תשובה זו פורסמה בירחון ישע ימינו גליון מס' 18 אדר א' תשמ"ט כמדור 'משיב דבר' תחת השם יער"ב נ"י.

וכיוצא בזה כתב מהר"ם בן חביב בספר גמ פשוט (סי' קכו אות לב), והוסיף שאע"פ שכתב הרא"ש שהסופרים יודעים בעיבור השנה, מ"מ בזמן הזה שמפורסמת המחלוקת במשמעות 'אדר' סתם אם הראשון או השני, אם יבוא לפנינו שטר כזה צריכים אנו לומר שהסופר לא ידע בעיבור השנה, שאם היה יודע לא היה מכנים עצמו בספק זה. ובאופן שלא ידע בעיבור השנה אף הרמב"ם סובר שסתם אדר, אדר ראשון הוא. ובזה תנוח הקושיא על דיני שמרות הנ"ל דודאי סתם 'אדר' אדר ראשון הוא לכולי עלמא עכ"פ בזה"ז.

ד. ובמשים חופשי בדברי הפוסקים ראיתי למרן מלכא הגאון כמהר"ר שלום משאש שליט"א הרב הראשי וראב"ד ירושלים תובב"א בספרו תבואות שמש (אור"ח סי' לד) שכתב להוכיח שסובר השו"ע כדעת הרמב"ם בנדרים ובדין יארציט, וראייתו ממה שלא כתב מר"ן בהלכות נדרים ההלכה בלשון 'סתם' ויש אומרים ולכן אי אפשר להחיל עליה הכלל של 'הלכה כסתם'. זאת ועוד, שכל מקום שכותב בלשון 'ולהרמב"ם' כמו כן דעתו להלכה, וכמו שכתב הפמ"ג במש"ז (סי' שלד אות כא) ועוד אחרונים. ועוד, שהרב ט"ז (אור"ח תקפח סי' ק"א) הביא דברי מר"ן השו"ע ביו"ד הנ"ל ולא ראה בהם סתירה. ומכאן מוכח שדעת השו"ע לפסוק כהרמב"ם. וגם באה"ע הנ"ל שכתב שיש לפרש אדר ראשון או שני בגמ, היינו לכתחילה, וכמו שכתב הרב ט"ז (שם סי' ט). אך נשאר ליישב הא דשטרות (תו"ט מג, כח) הנ"ל שעל כרחין ס"ל להשו"ע שסתם 'אדר' אדר ראשון הוא. ונראה לתרץ דזאת קדמה לכולם ולא הביט עדיין על הרמב"ם ונמשך אחר המור וכו'. ולעת מצוא כשיבוא לידינו דין זה של שמרות נעמוד על הברור. את"ד גר"ו.

ואני קטון תלמידיו אומר שאמת כדבריו כן הוא משמעות הב"י בחו"מ שם שכתב

הנכסים לבעל השטר אשר כתוב עליו אדר סתם. את"ד. ומוכח שסובר שאדר סתם אדר ראשון הוא, ועל כן קודם בעל השטר הזה לחבירו. וזה כדעת ר' יהודה בנדרים הנ"ל וכדעת רוב הפוסקים, ודלא כדעת הרמב"ם שפסק כר' מאיר. וכיון שדין שמרות שזה לדין נדרים, נמצא כעין סתירה בדברי מר"ן בין דבריו בדיני נדרים ובין דבריו בדיני שמרות.

ואמת היא שהבית יוסף באה"ע (סי' קכו) בדין גמ שנכתב באדר בשנה מעוברת, הביא דעת הרא"ש והר"ן והטור שסוברים שאם כתב באדר ראשון 'אדר' סתם, כשר. והיינו טעמיהו משום דסתם אדר אדר ראשון הוא, וכדעת ר' יהודה. וסיים באומרו שאין כן דעת הרמב"ם שפסק כר' מאיר. יע"ש. וממה שהוציא הדברים בלשון מחלוקת והביא דברי הרמב"ם באחרונה, היה נראה לכאורה דכוותיה ס"ל. אך כאשר העלה הדין על שולחנו (אה"ע קכו, ז) כתב שיש לפרש באיזה אדר מדובר, ולא ביאר מה הדין בכתבו סתם 'אדר'. והרמ"א הכריע שם כדעת הרא"ש ודעמיה שאם כתב באדר ראשון 'אדר' סתם, כשר. אבל אם כתב באדר שני 'אדר' סתם, פסול. ויש לתמוה למה שתק בהלכות נדרים ובהלכות שמרות.

ג. ותבט עיני להרב בית שמואל (אה"ע שם סי' ק) שכתב לחלק בין דיני נדרים שיש בהם איסור תורה, ולכן חשש השו"ע לדעת הרמב"ם לומר שאם ידע בעיבור השנה, אדר שנתכוון לו לסוף נדרו יהיה אדר שני המאוחר יותר. מה שאין כן בגמ שאף אם יהיה מאוחר לדעת הפוסלים נהלא היא דעת הרמב"ן הביאה השו"ע בס' קכו, טו, 'יהיה פסולו מדרבנן ונדלא כדעת הב"ח בס' קכו שכתב דהוי פסולו דאורייתא'. ולפי זה נראה שס"ל למרן ז"ל כדעת רוב הפוסקים שסתם אדר, אדר ראשון הוא. וממילא תתיישב בזה הקושיא בדיני שמרות שמוכח ממנה שסתם אדר אדר ראשון הוא.

את"ד יע"ש. וכ"כ הט"ז (שם ס"ק ג).

אך אין טעם זה מוכרח, די"ל שאני מקרא מגילה דהוי מצוה ולכן שייד בה טעם דאין מעבירין על המצוות. משא"כ תענית יארצייט שאינו אלא מנהג משום כבוד אביו ואמו, אינו שייד טעם זה. וכאשר דחה בשו"ת מהרי"ל הנ"ל. וע"ע במחצית השקל (תקפח ס"ק ט). אך לאידך גיסא דברי מהרי"ל צריכים הבנה. דתינח כאשר לא התחיל להתענות על אביו ועל אמו, כגון שנפטר בשנה פשוטה ושלאחריה מעוברת ובא להימלך מתי להתענות, שכיון שלא החזיק בדבר, שפיר אפשר לומר שלא הוי מצוה. וממילא לא שייד הכלל אין מעבירין על המצוות. אך כאשר כבר נהג להתענות אף מהרי"ל סובר דמשום נדר נגעו בה, וא"כ הוי מצוה לקיימו, ולמה לא שייד בזה אין מעבירין על המצוות.

ונלענ"ד ליישב שדמי לנדר ללכת בו אחר לשון בני אדם, אך אינו כנדר להיות מצוה. אלא הוי צער בעלמא משום דהאי יומא ריע מזליה. ובכל אופן ברור שחולקים בסברא זו, וכאשר כתב להדיא בשו"ת תרוה"ד שם שראה ככל ראיותיו בתשובה חשובה' אלא ששינה בהן קצת. וכתב הגר"א (ס"ק ט) שהיא תשובת מהרי"ל ואעפ"כ לא חש ליה. יע"ש. ומ"מ עיקר סמיכתם על הא דנדרים שפתחנו בה.

ו. ועין בעין תראה שאין שפה אחת ודברים אחדים בין רבני אשכנז. שאע"פ שמהרי"ל ומהר"י מינין ותרוה"ד והרמ"א בהגהת השו"ע הנ"ל והט"ז פסקו להתענות באדר ראשון, הנה דעת המג"א (שם ס"ק ט) נוטה שיש להתענות בשני, וכן פסק בשו"ת חת"ס (אור"ח ס"ק ט). יע"ש. ויש שס"ל שמידת חסידות היא להתענות בשני אדרים^[ק"י]. ולהגר"א (שם

דברי הרא"ש והמישרים והמור. ולא זכר שר דעת הרמב"ם. אולם לקו"ד קשה לומר שנעלמו מעיני מרן ז"ל דברי הרמב"ם ולא הביט עדיין עליו. ולכן לענ"ד לקיים דברי הרב בית שמואל והרב גט פשוט הנ"ל דלעולם ס"ל למר"ן כדעת רוב הפוסקים שהכריעו הלכה כדעת ר' יהודה שסתם אדר' אדר ראשון הוא. ושאינו נדרים דהוי איסורא שיש לחוש לדעת הרמב"ם. ודין תענית יארצייט על אביו ועל אמו משום לתא דנדרים נגעו בה, וכדמוכח מתשובת מהר"י וי"ל שהביא הב"י הבאגוה לעיל. יע"ש. וכן כתב בתשובת מהרי"ל (ס"ל לא) שמשום נדר נגעו בה. ועל כן סובר מר"ן שבאדר שני יתענה.

ה. איברא שמסקנת מהרי"ל בתשובה הנ"ל שצריך להתענות באדר ראשון, שכן דעת ר' יהודה בנדרים וקיימא לן כוותיה לגבי ר' מאיר. ע"כ. יע"ש. וכ"פ בשו"ת מהר"י מינין כוותיה ולא מטעמיה, שס"ל שאין בתענית זה משפט הנדרים. אלא הטעם שאם מת אביו בשנה פשוטה והשנה שלאחריה מעוברת היא, פוסק מלומר קדיש בחודש שבט, שהרי אמרו (ערוות יב, א) משפט הרשעים י"ב חדש. ולכן פוסק מלומר קדיש שלא להשוותו אביו רשע ח"ו. וא"כ נגמר דינו ומשפטו באדר ראשון ובו שייד התענית והקדיש בכל שנה. את"ד. יע"ש. והביאם מור"ם להלכה בהגהת השו"ע (אור"ח תקפח, ט).

וכ"כ בתרוה"ד (ס"ל רצח) ומעמו מודפסקינן להלכה כרשב"ג במגילה (י, ב) שפורים בשנה מעוברת נעשה באדר שני כדי לסמוך גאולת פורים לגאולת פסח. אבל ללא טעם זה אזלינן בתר טעמא דאין מעבירין על המצוות. הלכך בתענית יארצייט על אביו ואמו שלא שייד בזה טעם לסמוך גאולה לגאולה, עושים באדר ראשון משום שאין מעבירין על המצוות.

בן חיים

[קיג] כ"כ בשו"ת מהרי"ו (ליקוטים אות ה) שאף שמהרי"ל כתב שיתענה בשניהם, אבל יותר נ"ל שיתענה באדר השני.

וחייב להתענות בשניהם. בין הפוסקים הספרדים מקובל ונהוג לפסוק בזה כדעת השו"ע שצריך להתענות באדר שני כאשר פסק בשו"ת יחוזה דעת (חלק א סי' פג). ובשו"ת תבואות שמש (חלק א סי' סד) ועוד^(ק"ד). אלא שבין הפוסקים האשכנזים אין תמימות דעים לפסוק כהרמ"א. וכן מצאנו בתשובות חת"ס^(א"ח סי' קסג) שחולק על דבריו ופוסק להתענות באדר שני ושואין לזוז מפסק המחבר. ולעומתו הגר"א פוסק שחייב להתענות בשניהם. ובכל אופן המנהג הפשוט היום אצל יוצאי אשכנז להתענות באדר ראשון, וכפסק הרמ"א. ואם נפטר בשנה מעוברת, לכל הדעות יתענה כפי החודש שבו נפטר.

יוסף גמנו

סי' ז) חייב להתענות בראשון ובשני מדינא. יע"ש. אך נראה שאין החמיר כיון שהתענית הוא מנהג בעלמא, אם לא שכבר נהג בכך. ובכל אופן המנהג הנפוץ בקהילות אשכנז להתענות בראשון. וכמו שכתב המ"ב (שם סי' קמב) וערוך השולחן (שם אות יב) ועוד.

ז. העולה מכל האמור שבשאלה זו נחלקו רבותינו בעלי השו"ע. לדעת מר"ן ז"ל יש להתענות באדר שני ולדעת הרמ"א באדר ראשון. ויש מהפוסקים הסוברים שצריך להתענות בשניהם. יש שביארו משום חסידות, ואחרים סוברים שתלוי בכך שאם כבר נהג פעם להתענות בשניהם, צריך להמשיך במנהגו, ואף אם לא נהג כן, אם בא לשאול, יש להזכיר לו שיכול להתענות בשניהם. ויש סוברים שכן הוא מעיקר הדין

~~~~~ בן חיים ~~~~~

ומ"מ אני רגיל להורות כדברי מהרי"ל. עכ"ל. וקצת תימה דמהרי"ל משמע עיקר שיתענה באדר ראשון אלא שבסוף דבריו כתב שראה בספר חסידים דאחד שנפטר אביו באדר ראשון בשנה מעוברת והיה מחמיר בשנה פשוטה לומר קדיש גם בשבת וכו'. ע"כ. ובספר חסידים (סי' תשיב) איתא וז"ל: "לאחד היה מת אביו באדר ראשון והיה מתענה באותו יום שמת אביו. ובשנה פשוטה היה מתענה בשבת ואדר מספק". ועיין. המגיה.

[קיד] וראה גם חזו"ע אבלות חלק ג עמוד רכט. המגיה.